

Bilag 4: Arkæologiske undersøgelser

Rapportnavn:	Vedrører område:
Lp 411 Erhvervsområder ved Katstrup i Hasselager-Kolt, område IIId, Hovvejen 152	Hovvejen 152
FHM 4858 Katstrup II matr. 3o, 3am, 4o, 4au, 15b Katstrup By, Kolt	Bøgekildevej parcel 5, 6, 7, 10 og 11, Mosegårdsvænget 2
Lp. 411 Erhvervsområde ved Katstrup i Hasselager Kolt	Beringvej 15
Lp 411 Erhvervsområde ved Katstrup i Hasselager-Kolt	Mosegårdsvænget 3, 5, 7 og 10 Brunbjergvej 10 og 12

Center for Byudvikling og Mobilitet
Teknik og Miljø
Aarhus Kommune
Kalkværksvej 10
8000 Aarhus C.
Att. Grethe Skriver, ingeniør

Lp 411 Erhvervsområder ved Katstrup i Hasselager-Kolt, delområde IIId, Hovvejen 182.

Rapport vedrørende arkæologisk forundersøgelse på del af ovennævnte lokalplansområde undersøgt 2008 og 2010.

Moesgård Museum har i 2008 foretaget en arkæologisk forundersøgelse og arkæologisk undersøgelse i 2010 af ovennævnte delområde (se kortbilag), som er omfattet af Aarhus Kommunes lp 411. Den arkæologiske forundersøgelse foregik ved at der med gravemaskine blev gravet en serie søgegrøfter henover delområderne. Søgegrøfterne var ca. 3 m brede og lå med en indbyrdes afstand af ca. 20 m. Formålet var at lokalisere eventuelle spor efter forhistorisk aktivitet, dvs. strukturer, konstruktioner, bygningsgrupper, bopladser, grave, gravpladser, flytbare genstande samt monumenter og den sammenhæng, hvori disse spor er anbragt (fra Museumslovens § 27 stk. 1).

Ved forundersøgelsen blev der centralt på delområdet fundet bosættelsesspor der dateredes til yngre bronzealder. Ved den efterfølgende undersøgelse blev der udgravet et lille langhus, samt de meget fragmentariske rester af endnu et hus. Desuden blev der undersøgt 19 gruber, heraf et grubekompleks. Disse fund kunne dateres til yngre bronzealder. Andre perioder er dog også repræsenteret på lokaliteten. I en af gruberne blev der fundet keramik der kan dateres til ældre romersk jernalder, samt en glasperle og fragmenter af to-tre væbevægte. I en anden grube blev der fundet et halvkuglekar fra yngre germansk jernalder/vikingetid. Endelig blev der også fundet en grube med keramik der med lidt forsigtighed kan dateres til den senere del af bondestenalderen.

De arkæologiske undersøgelser er afsluttede inden for delområdet der hermed er frigivet til videre anlægsarbejde. Skulle der imidlertid dukke et enestående forhistorisk materiale op, f.eks. en grav, der kan ligge helt isoleret fra det øvrige fundmateriale, skal museet underrettes, og museet vil straks vurdere dette. En evt. udgravning vil være afsluttet indenfor 2 uger efter anmeldelse. De direkte udgifter til museets udgravninger er uden udgift for byherre/grundherre.

Yderligere oplysninger om de arkæologiske forhold samt anmeldelse af fund skal ske til Moesgård Museum.

Bilag 1. Oversigtsplan 1:1500. Delområde IIId, lp411

Poul Nissen
Museumsinspektør, cand.phil.
Moesgård d. 2. december 2014

Moesgård Allé 15

8270 Højbjerg

Danmark

www.moesgaardmuseum.dk

Protektor
Hendes Majestæt
Dronning Margrethe II

Kortbilag 1. Oversigtskort 1:1500/A4
Delområde IIId, lp411, Hovvejen 182
Undersøgelsesområde med rød streg.
Baggrundskort: orthofoto_forår.
Moesgård Museum/PN 02.12.2014
FHM4997 Kirkebjerg

MOMU
MOESGAARD MUSEUM

FHM 4858 Kattrup II

Matr. nr. 3o, 3am, 4l, 4o, 4au, 15b Kattrup By, Kolt.

Bygherrerapport

KUAS jour. nr. 2122-1750

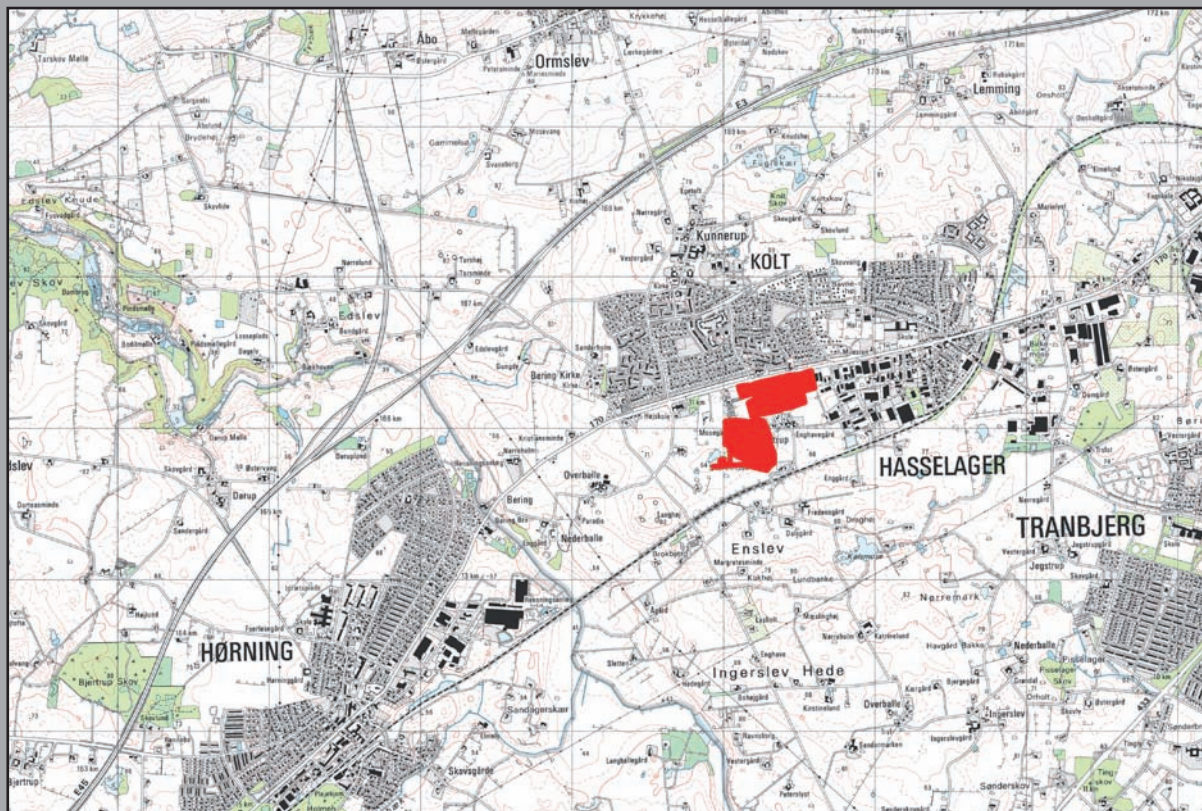

Fig. 1. Det prøvegravede areal ved Kattrup (Baggrundskort: 4_cm kort 1314 IV SV).

Resumé: Ved prøvegravning af et ca. 16,5 ha stort areal er der gjort følgende fund.

a) to pilespidser fra den såkaldte Maglemosekultur (7000-6400 f. Kr.), dvs. fra jægerstenalderen.

b) nogle potterskår fra den tidlige bondestenalder (3900-3300 f. Kr.),

c) en fragmenteret sleben flintøkse fra den senere del af bondestenalderen (2800-2400 f. Kr.).

d) 30 antal kogegruber på de små bakkeplateauer der formodentlig skal dateres til yngre bronzealder/tidlig jernalder (1100-300 f. Kr.).

e) seks såkaldte brydegruber der nok skal sættes i forbindelse med fremstilling af hørtekstiler i årtierne omkring år 1800.

Ingen af de forskellige fund giver dog anledning til yderligere arkæologisk aktivitet indenfor området.

Moesgård Museum

FHM 4858 Kattrup II

Bygherrerapport

Indhold

Indledning.	1
Landskab og fortidsminder.....	2
Undersøgelsens metode og forløb.....	2
Kulturhistorisk redegørelse for undersøgelsens resultater.....	3
Konklusion og fremtidigt arbejde.	6
Bilag 1: Oversigtsplan 1:2500	

*Arkivalske oplysninger: FHM jour.nr: 4858, Stednavn: Kattrup II. Kolt sogn,
Ning herred, Århus Amt. Stednr. 150404. KUAS j.nr. 2122-1750*

Indledning.

På anmodning fra Århus Kommune har Moesgård Museum i perioden 21. august til 11. oktober 2007 gennemført en prøvegravning på et ca. 16,5 ha stort areal vest og nord for den lille landsby Kattrup ved Århus (se fig.1 på forsiden). Arealet er omfattet af Århus Kommunes lokalplan nr. 411: *Erhvervsområde ved Kattrup i Hasselager-Kolt*. Denne lokalplan omfatter dog et større areal end det her undersøgte.

Moesgård Museum har tidligere foretaget to prøvegravninger indenfor lokalplansområdet. I 2003 blev der undersøgt et areal på ca. 2 ha langs med Hovvejen hvor der blev fundet en stor grube med et rigt holdt keramikmateriale fra tidlig førromersk jernalder (500-300 f. Kr.), samt et lerkar fra sen yngre bronzealder eller tidlig førromersk jernalder (700-300 f. Kr.) (FHM4515 Hundhøj v. Carsten Risager). I 2004 prøvegravede museet et areal på 11,4 ha omkring gården Kattrup Mosegård. Her blev der ligeledes gjort fund i form af gruber med megen keramik fra samme periode som nævnt ovenfor, foruden stolpehullerne efter et hus der formodentlig skal dateres til sen yngre bronzealder. Desuden fremkom der spredte enkeltfund fra ældre stenalder (FHM4628 Kattrup Mosegård v. Uffe Rasmussen). Formålet med prøvegravningen var således at se om der kunne lokaliseres yderligere bebyggelsesspor efter bosættelse fra disse perioder, samt se om der var andre forhistoriske levn på arealet.

Forud for prøvegravningen forelå der et budget godkendt af KUAS og bygherre på 314.155,34 kr. Korrespondancen i sagen er primært foretaget mellem overinspektør Niels H. Andersen og ingeniør Knud Haugaard, Århus Kommune, Teknik og Miljø. Planlægning og Byggeri-Byplanafd. Kalkværksvej 10. 8100 Århus C. Original dokumentation og fund opbevares på Moesgård Museum.

Fig. 2. Arealet set fra sydvest i fugleperspektiv, i forgrunden ses højgruppen vest for Hovvejen..

Landskab og fortidsminder.

Terrænet ved Kolt må betegnes som et småbakket morænelandskab med mange små, tætliggende dødishuller, der både ligger som synlige fugtige lavninger og som mindre tørve- eller gytjeforekomster helt skjult under overfladen. Ca. 2 km vest for lokaliteten snor Århus Å sig mod nordvest, og omtrent midt mellem lokaliteten og åen ligger bakkerne Langhøj og Brokhøj med flere fredede gravhøje.

Terrænet på selve lokaliteten veksler en del. Vest for Kattrupvej og ned mod jernbanen er terrænet uroligt og netop præget af småbakker og små dødishuller, samt større mosedrag. Øst for Kattrupvej, langs med Hovedvejen, er terrænet mere roligt. Umiddelbart øst for Kattrupvej er der dog en større lavning hvori der gemmer sig en relativ dyb mose og midt på arealet er der en markant bakke op mod Hovedvejen.

Undergrunden er overvejende præget af sandet og stenet ler. På det sydligste braklagte stykke var der dog områder der overvejende bestod af kraftig gruset sand. Sten forekommer i alle størrelser og ligger i visse områder meget koncentreret. Stenene har efter udsagn fra ældre lokale beboere været genstand for indsamling og handel i 18-1900-tallet, hvilket også kunne ses ud fra de mange stenspor og fyldskifter med granitskærver i undergrunden og manglen på stensankningsbunker. 1 km mod sydvest løber Århus Å fra sydøst mod nordvest med sin brede ådal og forholdsvis høje kanter. Midt mellem åen og lokaliteten rager bakkerne Langhøj og Brokbjerg op i landskabet med flere fredede gravhøje.

Undersøgelsens metode og forløb.

Prøvegravningen foregik ved at det øverste muldrag blev gravet af med en gravemaskine påmonteret en 2 m bred rabatskovl i 3 m brede grøfter. Der blev udlagt en serie søgegrøfter men en indbyrdes afstand af 20 m. Grøfterne var tilnærmelsesvis nord-syd orienterede og af varierende længde. Kun mulden blev gravet af, for i den lyse råjord at se spor efter nedgravninger m.m. Nogle få steder hvor der blev afdækket regulære tørvelag, blev der gravet dybere end pløjelagsdybde. Dette skete for at undersøge bevaringsforhold og se om der var arkæologisk interessante påvirkninger at spore i mosens udviklingshistorie, f.eks. affaldslag, tørvegravning e. lign. (se bilag 1). Enkelte steder, hvor der syntes at være gode chancer for at der kunne dukke yderligere arkæologiske bebyggelsesspor op, blev nogle af søgegrøfterne udvidet og en mindre flade afdækket.

Enkelte områder blev ikke prøvegravet idet der her allerede var lavet anlægsarbejde (vejdæmning for Kattrupvej) eller der var gravet vandhuller (det lavtliggende område mellem Kattrupvej og gartneriet).

Undertegnede arkæolog fulgte maskinen og rensede op med håndskovl og markerede fyldskifter. Anlægsspor og andre fyldskifter blev efterfølgende målt ind med GPS således at alt plantegningsmaterialet foreligger som MapInfo-filer. I slutningen af undersøgelsesperioden deltog Museumsinspektør, cand.mag. Marlene Sørensen som assistent.

Generelt var vejret tørt igennem hele perioden.

Fig. 3. Det nordlige område langs Hovedvejen er ved at blive prøvegravet (set fra NØ).

Kulturhistorisk redegørelse for undersøgelsens resultater.

Ved prøvegravningen blev der gjort fund fra flere forskellige forhistoriske og historiske perioder spredt på næsten hele området.

Prøvegravningens ældste fund blev fundet i mosen umiddelbart øst for Kattrupvej i det nordlige område er ét par pilespidser fra jægerstenalderen. De er ganske små og kaldes derfor også mikrolitter, og de stammer fra den såkaldte Maglemosekultur. Denne kultur ernærede sig som jægere og samlere og opstod umiddelbart efter den sidste istid – Weichsel istiden – og eksisterede i perioden 8800 til 6400 f. Kr. På det tidspunkt var Nordeuropa et stort sammenhængende landområde hvor Danmark var landfast med Sverige og England. Fra at være et åbent parktundra landskab ændrede det sig gradvist til først at blive dækket af en sammenhængende men lys og åben birke-fyrreskov, senere kom hasseltræer til at dominere skovbilledet sammen med fyrtræerne. Pilespidsernes form viser at de er fra Maglemosekulturen sidste fase (7100-6400 f. Kr.), og fund af velbevarede pile fra sjællandske lokaliteter viser, at de sagtens kan have været sat på samme pil. Supplerende undersøgelse i mosen førte ikke til yderligere fund, og de små pilespidser må formodes at været havnet i mosen under en jagt for 8-9000 år siden.

De næste fund der skal omtales her – en håndfuld potteskår - er nogle tusind år yngre og stammer fra den tidlige bondestenalder (ca. 3900-3300 f. Kr.), dvs. den såkaldte Tragtbægerkultur. De er fundet på det sydlige område, ca. 80 m fra den store mose mod syd, i et fyldskifte hvis afgrænsning var meget diffus, både i fladen og i dybden. På trods af at der blev gjort ihærdige forsøg på at finde yderligere fund og anlæg fra denne perioden lykkedes det ikke.

Men på det nordlige område blev der fundet en fragmenteret sleben flintøkse i mulden. Øksen er af en type som dateres til den mellemste bondestenalder til den kultur der kaldes Enkeltgravskulturen (2800-2400 f. Kr.). Den blev dog fundet i mulden og må betegnes som et løsfund selvom den er fundet i et område med mange anlæg af den type der kaldes kogegruber. Der blev ikke gjort andre fund fra denne periode og øksen er så fragmenteret at man kan forestille sig at den er ødelagt under brug og kasseret på stedet.

Kogegruber er nok den hyppigst fundne anlægstype fra Danmarks oldtid og har mange betegnelser (kogestensgruber, sydegrube, stegegruber og jordovne m.m.). De kan have været anvendt til flere forskellige formål men de fleste har formodentlig været anvendt som en slags jordovn i forbindelse med tilberedning af mad. Da indholdet i gruberne oftest begrænser sig til ildskørnede sten, sodet jord og lidt trækul er de vanskelige at datere. Langt de fleste synes dog at skulle dateres til yngre bronzealder og ældre jernalder. Sådanne anlæg findes både som enkelt liggende gruber, spredte samlinger på bopladser og som egentlige kogegrubefelter eller rækker med op til flere hundrede kogegruber.

Kogegruberne der blev fundet ved prøvegravningen placere sig oftest på kanten af de små lave bakker, lidt oven for de fugtige lavninger. Dette tyder på at de er anlagt i forbindelse med bopladser fra yngre bronzealder. Fra andre lokaliteter ved man at kogegruberne ofte findes i periferien af bopladserne, der ofte blot består af en eller to huse på den enkelte bakke. Husene fra denne periode synes at have været af en meget let konstruktion der ikke har efterladt sig mange spor. På nærværende lokalitet er der da heller ikke fundet spor efter husene, hvilket nok skyldes at pløjningen i moderne tid har slidt toppen af bakkerne ned.

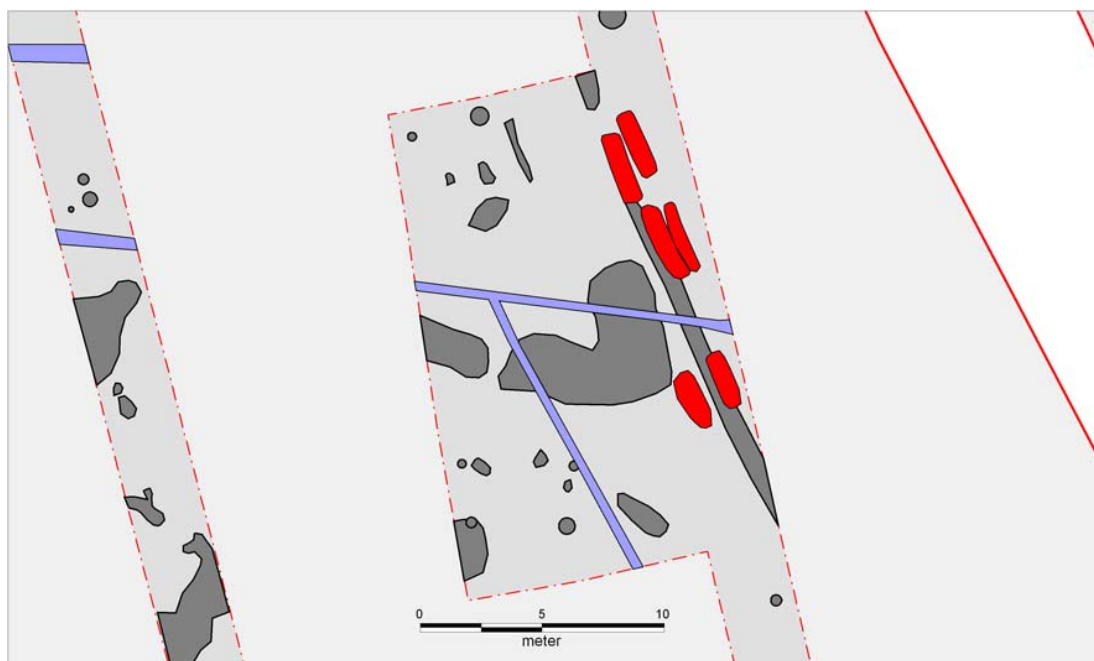

Fig. 4 Feltudvidelsen med de 6 brydegruber (rød signatur) der formodentlig skal dateres til slutningen af 1700-taller eller starten af 1800-tallet.

Fig. 5 En brydegrube se i tværsnit. Nederst et forkullet lag og ved grubens øverste højre kan ses varmepåvirkningen af råjorden som en rødfarvning.

Undersøgelsen gav også fund fra historisk tid i form af et par større randskår af jydepotter fra slutningen af middelalderen og renæssancen. Lige nord for Kattrup blev der fundet 6 antal gruber der ved der var anlagt parvis og på en nordvest-sydøst gående række (se fig. 4). En undersøgelse af en af dem, viste at der var tale om såkaldte brydegruber eller brydegrave, dvs. gruber anlagt i forbindelse tekstilproduktion af hør.

”Spindehør (*Linum usitatissimum*) er en etårig plante hvis stængler kan udvindes til fibre der kan videreforarbejdes til glansfuldt garn. Dyrkning og udnyttelse af hør kendes siden oldtiden og i Danmark kendes hør fra omkring Kristi fødsel. Hørren skal gennem mange processer inden fibrene kan spindes til garn, og kun en lille del af fibrene bliver til fint blankt langhør. Langt det meste bliver til det noget grovere blår.

Hørren høstes når frøhovederne bliver brunlige. Dette gøres ved at ruske den, dvs. trække den op med rod, hvorefter den bindes i neg og tørres. Herefter fjernes frøkapslerne med en grovtandet kam kaldet en knevle. Efter knevlingen skal stænglerne rødnes, der er en forrådnelsesproces der har til formål at frigøre fibrene fra stænglens ydre ved. Rødningen kan foregå på to måder: Enten ved markrødning hvor stænglerne rødnes ved at ligge på marken, eller ved vandrødning der foregår ved at stænglerne bundtes sammen og nedsænkes i vand. []

Så snart stænglerne er rødnet skal de tørres godt. Hertil anvendes en brydegrav. Brydegrave er normalt et stenforret hul hvori der kan tændes bål, hvorover hørren kan tørres. [De brydegrave der blev fundet ved denne undersøgelse var dog ikke stenforrede]. Mens hørren endnu er varm knuses stænglerne med en kølle kaldet en bryde. Ved denne proces bliver de eftertragtede fibre endelig frigjort. De kan dog ikke bruges til spinding endnu. Først skal de skættes for at fjerne skæverne fra fibrene. Dette foregår med en såkaldt skættehånd. Efter dette skal fibrene hegles for at spalte fibrene og nu kan hørren spindes til garn.” (Larsen 2004; 2f)

Fig. 6. Panoramafoto af det sydlige område med søgegrøfterne. Set fra opkørslen til broen over jernbanen.

Konklusion og fremtidigt arbejde.

Ved prøvegravningen blev der fundet spor fra flere forskellige perioder fra Danmarks forhistorie. De ældste fra Maglemosekulturens yngste fase (7200-6400 f. Kr.), over fund fra både den tidlige og den mellemste bondestenalder til spredte bebyggelsesspor fra yngre bronzealder/ældre førromersk jernalder. Desuden blev der også gjort spredte fund af potteskår fra jydepotter fra slutningen af middelalderen og renæssancen. Endelig blev der lige nordvest for Kattrup fundet spor efter tekstilproduktion af hør der formodentlig skal dateres til slutningen af 1700-tallet eller starten af 1800-tallet

Resultaterne af prøvegravningen giver **ikke anledning til yderligere arkæologiske udgravninger** på det undersøgte areal. Skulle der på den resterende del af matriklen dukke enestående forhistorisk eller historisk materiale op, f.eks. en grav, der kan ligge helt isoleret fra det øvrige fundmateriale, skal museet underrettes, og museet vil straks vurdere dette. En evt. udgravning skal være afsluttet indenfor 2 uger efter anmeldelse. De direkte udgifter til museets udgravninger er uden udgift for bygherre/grundejer.

Yderligere oplysninger om de arkæologiske forhold samt anmeldelse af fund skal ske til Moesgård Museum, Moesgård, 8270 Højbjerg (tlf. 89 42 11 00).

Larsen, L.K. 2004: FHM4535 Bytoften. Bygherrerapport.

*Poul Nissen, museumsinspektør cand.phil.
6/12 2007 Moesgård Museum*

FHM4858 Kattrup II - Kolt (Lp411)
Oversigtsplan 1:2500
Moesgård Museum, Poul Nissen

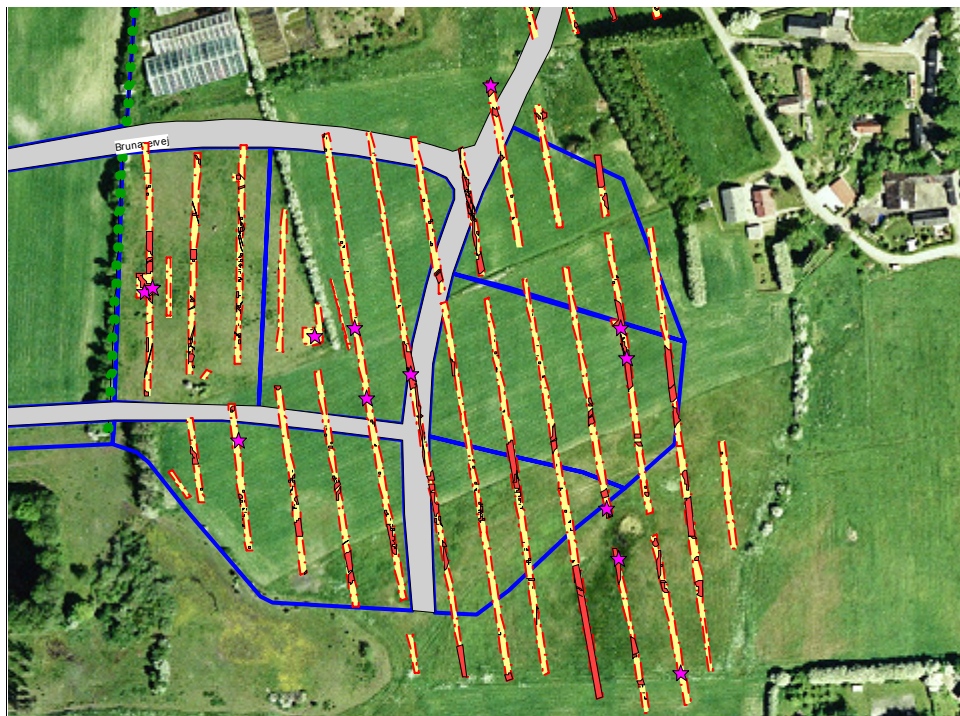
Lp 411 Erhvervsområde ved Kattrup i Hasselager-Kolt

MOESGÅRD
MUSEUM

Rapport vedrørende arkæologisk forundersøgelse på del af ovennævnte lokalplansområde undersøgt 2007

Moesgård
DK-8270 Højbjerg
Telefon 89 42 11 00
Telefax 86 27 23 78

Moesgård Museum har i 2007 foretaget en arkæologisk forundersøgelse af parcellerne på den østlige del af lokalplansområdet (se ovenstående figur over de centrale dele omkring den kommende Brunagervej), hvor der blev gravet en serie søgegrøfter henover arealet (FHM j.nr. 4858). Formålet var at lokalisere eventuelle spor efter forhistorisk aktivitet, dvs. strukturer, konstruktioner, bygningsgrupper, bopladser, grave, gravpladser, flytbare genstande samt monumenter og den sammenhæng, hvori disse spor er anbragt (fra Museumslovens § 27 stk. 1).

Undersøgelsen viste, at der var spredte spor efter bosættelse fra yngre bronzealder/tidlig jernalder (700-300 f. Kr.) flere steder inden for lokalplansområdet. Et udvalg af disse arkæologiske spor blev undersøgt ved prøve-gravningen men *Moesgård Museum anser det ikke for nødvendigt at foretage yderligere arkæologiske udgravninger på de resterende dele af parcellerne.*

Skulle der imidlertid dukke et enestående forhistorisk materiale op, f.eks. en grav, der kan ligge helt isoleret fra det øvrige fundmateriale, skal museet underrettes, og museet vil straks vurdere dette. En evt. udgravning vil være afsluttet indenfor 2 uger efter anmeldelse. De direkte udgifter til museets udgravninger er uden udgift for bygherre/grundherre.

Yderligere oplysninger om de arkæologiske forhold samt anmeldelse af fund skal ske til Moesgård Museum, Moesgård, 8270 Højbjerg (tlf. 8942 1100).

Moesgård 11.4.2008

Poul Nissen
museumsinspektør, cand.phil

Lp 411 Erhvervsområde ved Kattrup i Hasselager-Kolt

MOESGÅRD
MUSEUM

Rapport vedrørende arkæologisk forundersøgelse på del af ovennævnte lokalplansområde undersøgt 2004

Moesgård
DK-8270 Højbjerg
Telefon 89 42 11 00
Telefax 86 27 23 78

Moesgård Museum har i 2004 foretaget en arkæologisk forundersøgelse af parcellerne på den vestlige del af lokalplansområdet (se ovenstående figur), hvor der blev gravet en serie søgegrøfter henover arealet (FHM j.nr. 4628). Formålet var at lokalisere eventuelle spor efter forhistorisk aktivitet, dvs. strukturer, konstruktioner, bygningsgrupper, bopladser, grave, gravpladser, flytbare genstande samt monumenter og den sammenhæng, hvori disse spor er anbragt (fra Museumslovens § 27 stk. 1).

Undersøgelsen viste, at der var spor efter bosættelse fra forhistorien indenfor to mindre områder inden for lokalplansområdet umiddelbart syd for Brunagervej. Disse blev undersøgt og udgravet ved samme lejlighed. Der var tale om bosættelsesspor fra yngre bronzealder og den tidlige jernalder (700-300 f. Kr.) i form af et enkelt hus og flere gruber.

Moesgård Museum anser det ikke for nødvendigt at foretage yderligere arkæologiske udgravninger på de resterende dele af parcellerne.

Skulle der imidlertid dukke et enestående forhistorisk materiale op, f.eks. en grav, der kan ligge helt isoleret fra det øvrige fundmateriale, skal museet underrettes, og museet vil straks vurdere dette. En evt. udgravning vil være afsluttet indenfor 2 uger efter anmeldelse. De direkte udgifter til museets udgravninger er uden udgift for bygherre/grundherre.

Yderligere oplysninger om de arkæologiske forhold samt anmeldelse af fund skal ske til Moesgård Museum, Moesgård, 8270 Højbjerg (tlf. 8942 1100).

Moesgård 11.4.2008

Poul Nissen
museumsinspektør, cand.phil

Moesgård Museum j.nr. 2185

Arkæologiske forhold ●